

Madarász Imre

Egy életkudarcs sikerkönyve

Giovanni Papini „ifjúkori önarcképe”

Nevezhetjük jellemzőnek, logikusnak, sorsszerűnek is, hogy Giovanni Papininak, aki az olasz kultúrában a bölcseleti irracionálisizmus egyik meghonosítója volt, és aki ennek megfelelően, a paradoxonok jegyében élte le életét és alkotta meg életművét, a talán legjobb, legelevenebb, „leghíresebb”, „paradigmatikus”¹ könyve rendhagyó, fiataalkori önéletrajza, Joyce-szal szólva, „ifjúkori önarcképe” lett, amelyben (addigi) életét totális kudarcként mutatja be, szépirodalmi főműve egy olyan alkotás, amelyről (és amelyben) saját maga jelentette ki: „Ez nem művészi alkotás: vallomás önmagamnak és másoknak.”² Paradoxon? Logika? A paradoxon logikája? A logika paradoxona? E kettősség – és főleg egysége – nagyon is illett ahhoz, amit – kellő óvatossággal, erősen redukált értelemben – Papini filozófiai habitusának mondhatunk, irracionalista és önellentmondásos, egymást kizáró elemekből és szakaszokból építkező gondolatvilága, szélsőségesen heterogén és kacskaringós munkássága legállandóbb – ha nem egyedül konstans – sajátosságának.

Az 1881 és 1956 között élt firenzei Papini egyike volt a huszadik századi olasz irodalom legkülönösebb, legfurább, legellentmondásosabb reprezentánsainak. Már maga a helye, a rangja, a szerepe is kérdéses az „első Novecentóban”. Ropant terjedelmű, zsenge ifjúkorától nagybeteg öregkora végső erőfeszítéseig gyarapított „oeuvre”-je ellenére sem kanonizálódott klasszikussá, és mániánkus különutassága, végletes egoizmusa dacára is főként mint „csapatjátékos” gyakorolt nem lebecsülendő hatást korára, mint fontos folyóiratok alapítója, főszerkesztője, spiritus rectora (*Il Leonardo, Il Regno, La Voce, Lacerba* stb.). „Mindenütt jelen levése”³, mindenben benne levése, a legkülönbözőbb törekvésekkel, eszmékkal, szerepekkel való azonosulása kultikus szolipszizmussal eltelt egyéniségének inkább széttöredezését, kontúrjainak elbizonytalanodását eredményezte, mintsem kiterjesztését, magasba növesztését, páratlan egyediségét. Művei között, többük nemzetközi (egyebek között magyarországi) sikere ellenére sem találni világirodalmi magasságú, örök-egyetememes remekművet. Hatása behatárolt, korára-korlátozott maradt, hírneve pedig vitatottságával jelentett és jelent ma is egyet.

Ez érvényes a „boldog békeidők” végoráján, Európa utolsó békeévében, 1913-ban megjelent *Un uomo finito* című önéletrajza is (melynek címét Révay József 1934-ben úgy fordította: *Élőhalott*), és nem csupán fogadtatására, utóéletére, hanem már a tartalmára is. Egyvalami vitathatatlan itt: koraszülött opus ez. Önéletrajzot írni

harmincéves korban? De Papini magamagát koraérettnek látta és láttatta. („Én sosem voltam gyermek. Nem volt gyermekkorom.” Könyve eme nyitómondatát az első fejezetben még kétszer megismétli.⁴) Ahogyan egész pályafutását: egy sebzett lélek sebtében befutott pályáját. Sosem volt gyermek? Vagy inkább mindig is az maradt és sosem vált felnőtté? Nem lehetséges, hogy „életkönyve” a valódi élettörténetének azért csak az első korszakát öleli fel („epoca”-ját, ahogy Alfiri nevezné), mert abból kinőni sosem volt képes, a „sosem volt gyerek” örök gyermek, örök kamasz, örök fiatal maradt? A fiatalság képzetéhez az irodalmi képzelet többnyire pozitívumokat társít, de Papini örökifjú volta megmutatja a negatívumait is. Az éretlenségből adódó kapkodást, szertelenséget, szélsőségességet, szeszélyességet, szerepkonfúziót. „Nem vagyok már semmi, mert minden akartam lenni” – summázza életét és életrajzát az utóbbi utolsó mondatában.⁵ És csakugyan: akart lenni próféta, apostol, szent, vallásalapító, még Isten is⁶ – korai ellenpontjaként későbbi katolikus megtérésének, s a felől nézvést a főbűnt elkövetve.

A gyermekkori mindentudás-vágyat a kamaszos mindent tenni akarás váltotta fel. „Azt akarom, hogy velem, munkásságom által vegye kezdetét az emberiség történetének egy új korszaka.” Ez a megalomán-gigantomán izzás messze felülmúlta a már kisfiúként „vadul és rendetlenül” olvasó⁷ telhetetlenül könyveket faló Papini által bizonyosan ismert Baskircsev Mária (Bashkirtseff Mária, Marija Baskircseva) „intim vallomásainak”, naplóinak (1887) „gloriae cupiditas”-át⁸ – ugyanakkor, a műfaji és életkori különbözőségekből adódóan is, komorabb színekkel, szigorúbb önbírálattal idéződik fel, fejeződik ki. Papini ebben is felülmúlhatatlan akart lenni: arra törekedett, hogy róla senki ne mondhasson több rosszat, ne írhasson irgalmatlanabb elmarasztalást, mint tulajdon enmaga. A megalomania nem vész el, csak átalakul? Papini nem akart és nem bírt megalkudni: ezzel játszott a valódi nagyságát. Ahol a jelszó „aut Caesar, aut nullum”, ott a végeredmény rendszerint a kudarcs lesz. A kompromisszumképtelen ember nem bír választani, válogatni, rangsorolni, súlyozni, egyes dolgokat előtérbe helyezni, másokat hátrább sorolni, némelyekről teljességgel lemondani a cél érdekében. Az egyetlen célért, melyet elérni lehetséges, míg a cél-prolifерáció kizárja a sikerességet. Egy távfutó nem futhat egyszerre sokfelé, csak egy irányba. Egy kancsó víz éltethet, kivirágoztathat egy cserép növényt, ámde kárba vész, ha egy egész virágoskertben locsoljuk szét. A gyermeki-gyermeteg „mindentudó” (onnisapiente) retrospektíve felismerte: „Mindenben kutakodtam, mindent összekevertem, minden megismerhetőt megérintettem és megszagoltam, belevertem fejemet a megismerhetetlenbe, de nem mélyültem el soha semmiben.”⁹ „Mindenbe belekezdtem, de nem fejeztem be semmit.”¹⁰ Egyetememes ember akart lenni, ami a reneszánsz idején még megvalósítható volt, ámde a huszadik században már elérhetetlen: univerzális géniusszá nem nőhet ki magát.